

Александар Раковић

Виши научни сарадник у Институту за новију историју Србије. Дипломирао, магистрирао и докторирао историју на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Аутор девет књига и приређивач шест зборника научних радова и тематских бројева научних часописа. (Рођен 1972. године.)

МУЗИКА И ПОПУЛАРНА КУЛТУРА У ХИБРИДНОМ РАТОВАЊУ

Драго ми је што су поред наших ученика овде присутни и питомци Војне академије, с којима ћу моћи да поделим своја сазнања о хибридном ратовању. О хибридном ратовању путем популарне културе и музике. А то хибридно ратовање путем популарне културе и музике уопште није наивно, јер се ради о врло опаком деловању у вези са америчким намерама према другим деловима света. Стицајем мојих професионалних интересовања и жељом мог ментора Љубе Димића, докторирао сам, једини у нашој земљи и на просторима Југославије, са темом која се тиче рокенрол музике и односа естаблишмента према рокенрол култури као највећем културном феномену 20. века. И онда сам се упутио у разноразне документе, архивску грађу, и видео колико у ствари деловање културе може да буде и корисно, али такође и подривачки настројено према било каквом друштву. Ми се сећамо да смо имали посла са генералом Веслијем Кларком, који је био командујући у агресији на нашу земљу. Е, он пише да је америчка војска, у Панами, у децембру 1989. и јануару 1990. употребила рокенрол као нову технологију психолошког ратовања. То Весли Кларк каже у својој књизи, у којој је објашњавао и рат против СРЈ.

Америчке трупе су преко звучника прегласном музиком истерале панамског диктатора, како они говоре, Мануела Норијегу из Апостолске нунцијатуре, где је нашао уточиште. Истоветан пример пружа опсада Фалуџе 2004. у Ираку, када је америчка војска преко масовних звучника пуштала хеви-метал музiku како би дезоријентисала ирачке одбрамбене снаге. Наиме, то је нама у Европи

прихватљиво као неки културни модел, музички, хеви-метал, хард-рок музика, док за становништво које није слушало ту музику, она може да делује преагресивно, чак и да служи за дезоријентацију. На такав начин амерички војници су мучили и мусиманске заточенике у Гвантанаму на Куби и у Абу Грајбу у Ираку. Познате су вам сцене које смо имали прилике да видимо на телевизији и на фотографијама, да су уз музику неких хеви-метал састава мучени арапски заробљеници. Међутим, психолошки рат путем популарне културе није вођен само мучењем, већ и стварањем утиска да путем тог звука на врата кућа демократија. Амерички документарни филм *For Those About to Rock: Monsters in Moscow* 1992. приказује концерт група AC/DC и „Металика”, у септембру 1991. године, пред око милион људи у Москви као тријумф западне популарне културе и симболички печат на распад Совјетског Савеза, који је расформиран 24. децембра 1991. године. Ко прати ту музику, то је онај снимак када совјетска војска скида своје униформе на концерту. До појаса голи совјетски војници машу америчким и британским заставама, и то је заиста био крај Совјетског Савеза. Све оно што се дешавало био је један процес, коначна дисолуција, знате кад војска почне да скида униформе и да маше америчким и британским заставама, то је готово.

Одмах после 1991. године рокенрол је утихнуо као светски мејнстрим, нагло и одједном. Последњи велики албуми у рокенрол култури објављени су 1991. године. И могуће је да америчком естаблишменту није било по воли да се створи нова антиратна контракултура као што су били хипици у време нових империјалних похода. Њихов први империјални поход је био Ирак, али онај први где су извршили праву агресију била је СФРЈ, односно Република Српска Крајина и Република Српска. То никад не треба да сметнемо са ума, због тога што је српски народ први који је пружио отпор новом империјализму. Посебно је вредна пажње књига Цефа Мартина из 2010, која сведочи о ратном походу америчке популарне културе, у првој деценији 21. века. Та књига се зове „Популарна култура иде у рат”. Трагично је да сматран музиком младих. Ми који смо из тога времена знамо да је то била практично државна музика. У Републици Србији стога нису могли да се примењују методи као у Ираку и другде, јер је тај звук био пријемчив уву српског војнике, српског грађанина. Дакле, не можете на тај начин водити рат против некога рокенрол као контракултуру, и популарну културу као контракултуру, ради свргавања с власти Слободана Милошевића. Јер је српска популарна култура, заједно са музиком као носиоцем, обликована током деведесетих година 20. века као контракултура Милошевићевој власти. У другој половини деведесетих, та популарна музика као контракултура, или популарна култура као контракултура, није била само српско питање већ су у њу били уплетени страни фактори.

Сад правим мали увод и долазим до агресије, јер је ово суштински битно, не можемо то да занемаримо. Први носилац контракултуре је Радио Б92. Стари радио Б92. Данас више немамо такав радио, који је у првој половини деведесетих био централна компонента „покрета отпора”. Редакција Радија Б92 је информативне блокаде од стране власти СПС превазилазила тако што је пуштала западњачку

музику, на енглеском језику, са поруком против власти. Под окриљем тог радија и центра за антиратну акцију, настали су, један за другим, од 1992. па надаље, пројекти које сад нећу читати. Ненад Џекић, оснивач опозиционог Радио Индепендијама на то што је Радио Б92, у другој половини деведесетих, постао помоћна изманипулисати међународне организације под капом ЦИА, јер су се, како они кажу, против Слободана Милошевића борили из убеђења.

Други носилац контракултуре били су студентски протести против Милошеве власти. Од теразијског протеста 1991. после протеста 1992. иду протест за протестом. Модел је даље уобличаван 1996. и 1997. године. Сетимо се студентских демонстрација које су биле и најјаче, јер су у себи имале и део националне компоненте. То су били догађаји после пада Книна и после пада Републике Српске Крајине. То су догађаји који се поклапају са одласком Срба из Сарајева. Тако да је на тим протестима било много оних који су били незадовољни, не само Милошевићем као неким ко је владао на такав начин да га западне структуре нису желеле, него и као неким кога су многи кривили што су Срби изгубили и Републику Српску Крајину, и западни део Републике Српске, и Сарајево, и што је касније резултирало и Дистриктом Брчко. Појава студенског покрета „Отпор”, 1998. године, значила је субверзију, субверзивну делатност против власти. Рокенрол култура, музика и став, добили су опет важну улогу у отпору Милошевићу. Милошевића нису свргли с власти ни грађански ратови у Југославији од 1991. до 1995. ни међународне санкције од 1992. до 1995. ни пад Републике Српске Крајине 1995. ни рат на Косову и Метохији, који је пратила агресија НАТО-а на Југославију 1998–1999. ни грађански и студенски протести против његове власти од 1991. до 1999. године. Значи, током деведесетих, Милошевић је више пута био уздрман, али не и сломљен. Место председника Републике Србије од 1991. до 1997. заменио је местом председника СР Југославије, и ту је био од 1997. до 2000. године. Да би му био задат коначни ударац, био је потребан шири унутрашњи покрет народа, који није био могућ без уливања великих средстава из иностранства. Амерички новинар Роџер Коен пише колико је средстава уложено и шта је све чињено ради свргавања Слободана Милошевића с власти. Пише о томе и Вилијам Монтгомери у својим романима. За контракултурни опозициони однос према српским властима, говорим о популарној култури, Б92 је добио награду *MTV Europe*, као и „Отпор“. Пошто су популарна култура и рокенрол били контракултура Милошевићу, сад долазимо до оног кључног дела о томе како је наша земља схватила да на исти начин треба да одговори НАТО-у у време рата 1999.

Учинак антиратних концерата

НАТО агресија је, као што знамо, почела 24. марта 1999. године и у првих неколико дана најчешће мете били су војни, полицијски и индустријски циљеви широм Србије и Црне Горе. Медлин Олбрајт, државна секретарка САД, желела је брзу војну победу, међутим, Војска Југославије је још од НАТО агресије на Републику Српску и Републику Српску Крајину планирала одбрану земљу, што је вама

војништима много боље познато него мени, и успешно је пружала отпор. Југословенски премијер Момир Булатовић у својим сећањима пише да је то разјарило команду НАТО-а. Булатовић посебно истиче да су огромну улогу у одбрани земље имали антиратни концерти на Тргу републике „који су задивили свијет енергијом, љепотом и неустрашивим пркосом рату и убијању“ и антиратни концерти на Бранковом мосту где је, каже Булатовић, лично схватио да се права енергија тек ту наслућује. Булатовић каже да му је потпредседник Савезне владе Вук Драшковић дао предлог да се организују антиратни концерти на Тргу републике, и да је тај предлог он одмах и прихватио. Концерте је, после неког оклевања, краткорочно прихватио и Слободан Милошевић. Њих је технички организовала Скупштина града Београда. Ја сам разговарао са Спасојем Крунићем, који је тада био председник Извршног одбора Скупштине града Београда, и он каже да је, иако је он то организовао, постојала бојазан да ће нека НАТО бомба, коју је он назвао „НАТО грешком“, погодити Трг републике и ону масу која се тамо окупљала из дана у дан.

Поред Трга републике и Бранковог моста, антиратни концерти и манифестије су се одржавали и на другим београдским мостовима, као и широм Републике Србије и Републике Црне Горе и Републике Српске. На пример, Тони Монтано је 15. априла 1999. свирао у Приштини, док су бомбардовали НАТО авиони. На Тргу републике и Бранковом мосту програм је, сасвим очекивано, био најразноврснији, од рокенрола, цеза, забавне музике до денса и народне музике. Значи све врсте популарне музике. Било је перформанса, значи била је популарна култура у целости. Упркос овој разноврсности, команда НАТО-а и западна јавност, ово је врло важно, перципирали су догађаје на Тргу републике и Бранковом мосту као пркосни рокенрол, како они то називају. Метју Колин пише да је било оних који су антиратне концерте на Тргу републике и Бранковом мосту видели као наставак студенских протеста из 1996. и 1997, што је врло интересантно. Значи, схватили су да у тим протестима против НАТО-а има оних људи који су протестовали и против Милошевића 1996. и 1997. године. Антиратни концерти на Тргу републике почели су 28. марта 1999. године, а „Политика“ је писала да је на првом наступу било десетак хиљада људи. Процене „Политике“ и „Вечерњих новости“ од краја марта и почетка априла 1999. кретале су се, у наредним недељама, од десетак хиљада до више десетина хиљада посетилаца на Тргу републике. Извештавано је и о атмосфери на концертима, о патриотским, антиратним и анти-НАТО транспарентима, о духовитим досетецима присутних, о перформансима и слично. Знак „таргет“, то потенцијална мета, промовисан је на Тргу републике 29. марта 1999. године. Грађаначелник Београда Војислав Михајловић тада је изјавио да и Европи и свету дужимо да покажемо да се ми бранимо и песном, и да желимо да сачувамо наш дух. Писање „Политике“ и „Вечерњих новости“ од 28. марта до 6. јуна 1999. даје слику о јаком патриотском и антиратном доприносу популарне културе и музике забавне музике које су свирале на Тргу републике са осталима. У оквиру манифестије „Позориште на Тргу“, Театар Т је 13. маја 1999. извео мјузикл „Бриљанти“. Српски музичари, као и други извођачи, на Тргу републике су наступали и из антиратних и из патриотских побуда, без икакве финансијске компензације, што

је такође врло важно. „Вечерње новости” пишу да се песма „ЈУ групе”, „Косовски божури”, орила Београдом 28. марта, а у интеракцији музичара и публике није недостајало речи против америчког председника Клинтона или шала на рачун обореног америчког бомбардера F-117A. Драгољуб Ђуричић, бубњар, са својом групом бубњара је 31. марта 1999. извео нумеру „Кад добоши руше авионе”, а после наступа је изјавио: „Истина о Србији ће изаћи на видело, а неки људи тамо испред телевизора морају схватити да постоји и овакав народ на планети, који се против агресије бори песмом, љубављу и достојанством”. „Рибља чорба” је 1. априла 1999. са Бајагом, Звонимиром Ђукићем Ђулетом из групе „Ван Гог”, Дејаном Џукићем, Ђорђем Давидом извела нову родољубиву песму Боре Ђорђевића „Само слога Србина спасава”. Срђан Гојковић Гиле из „Електричног оргазма” је 6. априла 1999. позвао, цитирам, „амерички народ да се освести од лажи које му сервисирају политичари”. Он је, такође, поручио публици на Тргу републике да поруке и транспаренте пишу на енглеском и да то буду културне и духовите поруке. Мадам Пијано, позната певачица, 1. маја је рекла да „музичари песмом подржавају величанствен дух народа који ни НАТО бомбе не могу да сломе”. Било је и оних који су слали оштре поруке. Бора Ђорђевић је изјавио за „Вечерње новости” 29. марта 1999. да су они, НАТО, „белосветска багра”. „Сада нас приморавају да прихватимо нешто што није прихватљиво, не схватају наш народ, слабија смо страна у рату, али смо морално јачи”, рекао је Бора Ђорђевић. А Зоран Костић Џане из „Партирејкерса” рекао је 5. априла 1999: „Србија је изнад свега. Уз Божију помоћ, добићемо све. Сјајно је што нас је све ово ујединило. Што смо заједно, без обзира на партијска опредељења. Ко су они? Они су багра бездушна”, каже он за НАТО. Савез југословенских музичара и певача апеловао је на своје колеге да „дигну свој глас против злочиначке агресије НАТО-а на Југославију”, цитирам. С тим у вези у Југославију је стигла једна од највећих звезда грчке музике, Јоргос Даларас. Он нас је подржавао и у Грчкој, правио велике концерте пред неколико десетина хиљада људи. На Тргу републике је наступио 8. априла 1999. године. Пратило га је још неколико грчких извођача, затим су долазили и други састави, нећу их рећати поименце, из Русије, Кипра, Француске и Шпаније. Антиратне и патриотске песме које су извођене на Тргу републике објављене су на два компакт диска. „Песма нас је одржала”, тако се зову. Када је о песмама написаним током агресије реч, на првом диску су се нашле нумере „Само слога Србина спасава” и „Земља”. На првом компакт диску је објављена и ратна верзија песме Балашевићеве „Рингишпил”, нумера „Електричног оргазма” „Игра рокенрол цела Југославија”, песма „Револвера” „Нема повлачења, нема предаје”, песма „Земљо моја једина”, коју су разни извођачи извели.

У ратним данима српске радио-станице су пуштале само рокенрол на српском језику, а међу важнијима у то време биле су песма „ЈУ групе” „Косовски божури” и Бајагина нумера „Моји су другови”. Иначе, на нашим станицама није недостајало западњачке популарне музике, али тада је једноставно то стопирано. Била је музика само на српском језику. На РТС-у је пред рат и током рата свакодневно пуштана песма „Волимо те, отаџбино наша”, коју је компоновао Раде Радивојевић, а певали су Милан Шћеповић и Леонтина Вукомановић. Инострана штампа је јављала о антиратним концертима у Београду, чију је основа, како кажу, чинио рокенрол

протест. Значајне и утицајне западне новине писале су да се на десетине хиљада Београђана тискало на Тргу републике да чује рокенрол музичаре и антиратне по-руке. „Лос Анђелес тајмс” је 5. априла 1999. из Москве објавио да су рокенрол концерти у Београду, на којима се скандирало и Русији, продубљивали нетрпељивост руског становништва према Западу и НАТО-у. Амерички Си-Ен-Ен је 10. априла 1999. године известио о пркосу и музici у Београду. Концерти и поп музика и патриотски говори на кључним београдским мостовима постали су углавном ноћни ритуали пркоса у југословенској престоници. И „Балтимор сан” је такође писао о београдским концертима, који се одржавају сваког дана.

Бранков – „Рокенрол мост”

Есад долазим до оног кључног дела, а то су намере команде НАТО-а да сруши Бранков мост у Београду, као мету под називом „Рокенрол мост”. Будући да НАТО агресија није давала очекиване резултате, агресор је у априлу и мају гађао циљеве који нису имали војни карактер, наносио је све веће цивилне губитке, разарао индустрију, телекомуникације, електричну мрежу, дизао мостове у ваздух, прекидао комуникације, располовијавао градове... Београђани су први живи штит на Бранковом мосту формирали увече 2. априла 1999. Рок концерти на Бранковом мосту, налик онима на Тргу републике, почели су да се одвијају 8. априла, када је наступио нишки састав „Галија”. На београдским мостовима се такође окупљало на хиљаде људи, а програм је био разноврстан. Од фолклорних ансамбала до скејтерских вратоломија, духовних песама и рокерског звука. Београдски скејтери и ролери су се 10. априла 1999. такмичили на мосту Газела. Антиратна песма Џона Ленона *Give Peace a Chance* на Бранковом мосту је отпевана 12. априла 1999, а Милан Делчић Делча је с тим у вези изјавио: „Ово је наш начин да се одбрамимо од свих зала које нам Запад данас сервира. Сада ће вальда и они схватити зашто се каже да Србин пева и кад му је најтеже.”

Амерички генерал Мајкл Шорт, командант ваздушних снага НАТО-а у рату против СР Југославије, више пута је 2000. помињао да је Бранков мост, тј. како су га они звали, „Рокенрол мост”, био планирана и легитимна мета. Сматрао је да је „Рокенрол мост” исто тако важан циљ као и бомбардовање командне зграде Војске Југославије. Шорт је говорио да би „бомбардовање Рокенрол моста”, ја га све време цитирам, „и дизање у ваздух командне зграде Војске Југославије имало огроман значај за НАТО, много већи значај него бомбардовање мета на Косову и Метохији”. Главнокомандујући америчке војске генерал Хју Шелтон и амерички министар Вилијам Коен су суштински дебатовали о потреби да се сруши „Рокенрол мост”. Коен је сматрао да би се „рушењем 'Рокенрол моста' и мета сличног значаја створили већи психолошки и војни притисак на Југословене”. НАТО је 5. априла 1999. године погодио Команду ратног ваздухопловства и противваздушне одбране Војске Југославије у Земуну, а 30. априла 1999. погођени су Министарство одбране СРЈ и Генералштаб Војске СР Југославије. Зграда РТС-а срушена је 23. априла 1999. године. Стога је, макар према генералу Шорту, на ред у престо-вање кинеске амбасаде у Београду, 7. маја 1999. године, које је наводно почињено

грешком, а сви зnamо да није, довело до тога да команда НАТО-а искључи један број мета у центру Београда, међу којима је био и „Рокенрол мост”. Генерал Шорт је жалио због тога. Цитирам га: „Било је још војних и политичких мета у Београду за које бих волео да су уништене. Јасно, волео би да је срушен 'Рокенрол мост'”. У документарном серијалу „Мортал комбат НАТО” који је Би-Би-Си 2 приказао 12. марта 2000, генерал Мајкл Шорт је још једном исказао негодовање што „Рокенрол мост” није срушен због француског вета. Цитирам га: „Из стратешких разлога, и сасвим исправно због опомене, желео сам да погодимо то што је постало познато као 'Рокенрол мост'. Мост на коме су Срби из пркоса плесали током кампање. Желео сам да срушимо тај мост, али нам је једна држава забранила да га гађамо.” Дакле, каже Шорт, то је била Француска, која је америчким генералима поручила да то више и не постављају као питање. Значи, не може да се сруши, и тачка. „Вашингтон пост” је 20. септембра 1999. године писао да је „Рокенрол мост” био једина мета, цитирам, „за коју су француски официри у команди НАТО-а одбили да дају одобрење”. Једном приликом сам гледао Жака Шираха на телевизији, како објашњава зашто нису дали зелено светло за рушење тог моста. Рекли су да нису желели да дозволе потпуно понижење српске престонице, које би се догодило уколико би почели да падају мостови на Сави и Дунаву.

Попут антиратних концерата на Тргу републике, и антиратни концерти на Бранковом мосту су током маја 1999. године почели да јењавају. Како се НАТО кампања близила крају, све је мање било потребе да се енергија усмерава на протесте који су већ губили на масовности. После потписивања Војнотехничког споразума у Куманову, између НАТО-а и СР Југославије, 9. јуна 1999, Војска Југославије и полиција Србије су се повукле са Косова и Метохије. Нажалост, сменио их је окупатор, НАТО, односно КФОР. Остаје као важна чињеница да је команда НАТО-а била испровоцирана дешавањима на „Рокенрол мосту”, деловањем популарне културе у целини и укупним дешавањима на Тргу републике и Бранковом мосту, који су на Западу приказали као пркос српског народа против агресије и да су то имали намеру да сруше и да понизе народ, али у томе на крају нису успели.

У нашој земљи, током агресије (kad кажем у нашој земљи, мислим и на Србију и на Црну Гору и на Републику Српску, ја то не одвајам, јер мислим да би требало поново да будемо једна држава), нису била само та деловања наше популарне културе као одговор Западу и нису била само ту, него су одржавани антиратни концерти и у иностранству. Нећу их сада читати. Бреговић је наступио у Москви, у Риму такође, на грчком тргу Синтагма наступио је Микис Теодоракис пред десетинама хиљада људи. Можда је најемотивнија порука подршке Србима стигла из Русије. Градоначелник Москве Јуриј Лушков је „Бајаги и инструкторима” организовао бар пет наступа у Русији, од 30. априла до 2. маја 1999. године. Сви концерти су имали поруку „Не НАТО-у”. Антиратном концерту на Црвеном тргу, 2. маја 1999, присуствовало је више од 100.000 Московљана, који су „Бајагу и инструкторе” дочекали овацијама. Бајага је тада пред песму „Моји су другови” рекао да је упућује као поздрав из Русији нашим пријатељима у Противваздушној одбрани Југославије (мислио је на Војску Југославије). Тада га је, са целим оркестром, примио Војислав Милошевић, наш амбасадор у Москви. С тим у вези важно је да закључимо: скоро сви српски рокери који су у време агресије НАТО-а наступали

на Тргу републике, Бранковом мосту, а и Бајага у Москви, били су укључени у аутентичну концертну туру која је током деведесетих деловала против Слободана Милошевића. Долазимо до парадоксалне ситуације, на неки начин, да су сви они који су учествовали у контракултури против Милошевића, а за то су издвојена средства са Запада (ја сам их овде записао, али нисам сада прочитао, нема потребе да улазимо у детаље), истовремено 1999, иако су били против Милошевића, стали на страну своје земље. Дакле, ипак су национални циљ ставили изнад тог циља да они својим деловањем сруше власт Слободана Милошевића. Значи, опозициони ангажман, говорим о свима онима који су били у контракултури деведесетих, био је финансиран новцем из иностранства, преко такозваних независних медија, политичких партија, студенских покрета итд., а с друге стране они су се ставили у одбрану своје отаџбине. Команда НАТО-а је имала намеру да употреби своје пројектиле против „Рокенрол моста“ у Београду, или у симболичком смислу против рокенрола као протеста за исказивање става. Дакле, НАТО, односно Запад је користио физички исте људе, појединце и групе и саставе да би рушио Слободана Милошевића с једне стране деведесетих, а онда су размишљали да бомбардују мост и побију људе које су користили против Слободана Милошевића. Значи, само да их искористе за своје циљеве. И они ће искористити било кога. Искористиће и решиће се било кога када за то дође неки моменат.

Ратна дешавања и међународне санкције током деведесетих довели су до затварања српског друштва и окретања алтернативним музичким изразима какав је био турбо-фолк. Нећу вас тиме замарати, улазимо у неко друго поље. Али, у сваком случају, пада у очи да је после 5. октобра 2000, када је извршен преврат, популарна култура у оном виду у ком је постојала чак и у време Милошевића на телевизијама које је наводно он контролисао – где су биле по три, четири, пет емисија о рок култури, о алтернативном театру итд., свега је ту било – нестало. После 5. октобра 2000. дошли су стручњаци из Би-Би-Сија на сервис РТС и рекли су да рокенрол музика као носилац популарне културе мора да се макне са српских станица, осим Радија 202. Због тога што рокенрол утиче против девијација у систему, он може да буде и веома субверзиван па се мора макнути. Као што видимо, једну од тих телевизија са глупом музиком купили су људи који су радили на разарању наше земље. Због чега? Зашто што они желе то да контролишу, они желе медиократизацију у друштву, они желе симпсонизацију у друштву, а то се ради на тај начин. Иначе, ово што су они дошли 2000. године на јавни сервис РТС није први пут, јер су 1997. године дошли на Радио Б92, и рекли да Радио Б92 мора да прекине са пуштањем рок музике. Да престане да буде носилац те популарне културе, чији је носилац та музика. Једноставно желели су да забришу из нашег друштва све оно што може да им послужи као контракултура у успостављању њихове власти после 5. октобра 2000. То се показало и на овом примеру, када Шелтон и остали говоре да се треба обрачунати на тај начин што ће „Рокенрол мост“ у Београду бити срушен, јер им је он сметао као пркос. Као што им је тај мост сметао као пркос 1999, тако би им њихове власти у нашој земљи.